

УДК 327:913(477)(091)

Галина Копачинська,

кандидат географічних наук, доцент кафедри міжнародних відносин і регіональних студій,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

kopachinska.galina@vnu.edu.ua

ORCID ID: 0000-0002-9395-8730;

Дмитро Баранецький,

студент 1 курсу магістратури факультету міжнародних відносин,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

baranetskyi.dmytro2024@vnu.edu.ua

DOI 10.29038/2524-2679-2025-01-147-164

ІСТОРИЧНИЙ КОНТЕКСТ ФОРМУВАННЯ АМЕРИКАНСЬКО-КИТАЙСЬКИХ ВІДНОСИН

У статті проаналізовано комплексний історичний контекст формування американсько-китайських відносин. Розглянуто специфіку трансформації відносин США й КНРі з часу їх появи до сучасності. Основним завданням дослідження було дослідити та виокремити ключові історичні етапи формування відносин між цими державами, ураховуючи найважливіші події й погляди обох сторін. У статті виокремлено п'ять основних історичних етапів формування американсько-китайських відносин та обґрунтовано причини їх поступової трансформації спочатку від нейтральних держав до партнерів, а далі й противників. Також проаналізовано історичний вплив економічних чинників на розвиток американсько-китайських відносин та виділено чотири ключові етапи, що відіграли значну роль у встановленні сучасної економічної могутності Китаю. На кожному етапі детально розглянуто головні фактори, котрі сприяли зміні відносин між державами. Усі дослідження проведено з розумінням історичних контекстів й особливостей тих часів, а також із використанням праць провідних іноземних та вітчизняних дослідників. Крім того, дотримано об'єктивність у висвітленні позицій держав щодо певних історичних подій із розумінням сучасного ідеологічного впливу на трактування історії. В основній частині статті вміщено авторські таблиці, які коротко характеризують найважливішу інформацію. Ураховуючи результати дослідження, у висновках розглядаємо основні прогнози розвитку американсько-китайських відносин. Оскільки

американсько-китайські відносини, попри їх характеристику як стосунків суперництва, мають величезний вплив на сучасну світову політику та її майбутнє, дослідження історичного контексту є актуальним для розуміння подальших глобальних тенденцій, а також має теоретичну цінність для міжнародних відносин.

Ключові слова: США, КНР, відносини, етап, конфлікт, війна.

Halyna Kopachynska,

Lesya Ukrainka Volyn National University,

ORCID ID: 0000-0002-9395-8730;

Dmytro Baranetskyi,

Lesya Ukrainka Volyn National University

HISTORICAL CONTEXT OF THE AMERICAN-CHINESE RELATIONS FORMATION

The article deeply analysed the complex historical context of the formation of US-China relations. The specifics of the transformation of US-China relations from their emergence to the present day were considered. The main task of the study was to investigate and identify the key historical stages of the relations formation between these states, taking into account the most important events and views of both sides. The article identified 5 main historical stages of the formation of US-China relations. It substantiated the reasons for their gradual transformation from neutral states to partners and opponents. The historical influence of economic factors on the development of US-China relations was also analysed, and 4 key stages were identified that played a significant role in establishing China's modern economic power. At each stage, the main factors contributing to the change in relations between the states were considered in detail. All studies were conducted with an understanding of the historical contexts and characteristics of those times and using the works of leading foreign and domestic researchers. In addition, the study's authors adhered to objectivity in highlighting states' positions on specific historical events, understanding the modern ideological influence on the interpretation of history. The central part of the study contains tables created by the authors, which briefly characterise the most crucial information. Considering the study's results, the conclusions considered the central forecasts for developing US-China relations. Since US-China relations, despite their characterisation as a relationship of rivalry, have a significant impact on modern world politics and its future, studying the historical context is relevant for understanding further global trends and contains theoretical value for international relations.

Key words: USA, PRC, relations, stage, conflict, war.

1. ВСТУП

Постановка проблеми. Відносини Сполучених Штатів Америки (США) та Китайської Народної Республіки (КНР) пройшли тривалу еволюцію від часу першої офіційної взаємодії між урядами цих держав до сучасності. Якщо на початку це були здебільшого спільні економічні й торгові інтереси другорядних держав тодішньої міжнародної системи в середині XIX ст., то зараз це дві наддержави, що борються за статус світового гегемона. Хоча, звісно, складно говорити про формування та розвиток цих відносин до сер. XX ст., коли було створено сучасну КНР, проте ця країна визнає себе правонаступником попередніх форм китайських держав, що дає підставу досліджувати тривалість відносин США й КНР із тих часів.

Більше того, американсько-китайські відносини на кожному історичному етапі кардинально відрізнялися. Ці зміни зумовлені завершенням старих і створенням нових міжнародних систем, трансформацією національних інтересів США й КНР, зміною форм державності Китаю та збільшенням чи зменшенням статусу цих держав на світовій арені. Тому в деякі періоди історії країни були партнерами чи найкращими союзниками, а в інші – конкурентами або ворогами. Проте ці відносини завжди відігравали важливу роль.

Крім того, вони випереджають інших учасників міжнародної системи як за економічними, так і за військовими ресурсами, що змушує міжнародних акторів підлаштовуватися до дій і рішень цих держав, незважаючи на те, чи актори зберігають нейтралітет у стосунках із ними. Американсько-китайські відносини впливають на світову політику та формують її майбутнє на десятиліття вперед. Ураховуючи таку довгу історію відносин і їх важливість, вважаємо корисними дослідити їх історичний розвиток для розуміння подальших тенденцій. Усі вищезазначені завдання були розглянуті в досліджуваній роботі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукове дослідження у сфері міжнародних відносин потребує ґрунтовних теоретичних знань і застосування теоретичних даних із цієї дисципліни, тому на основі наукових праць М. З. Мальського, М. М. Мацяха [1] проаналізовано основи міжнародних відносин. Завдяки працям А. А. Вірковської [2], С. Пауло [3] охарактеризовано поняття міжнародного співробітництва, виокремлено його основні види та форми. На базі статті Н. В. Кравченка, Ю. О. Седляр «Міждержавне співробітництво: концептуальні засади дослідження та підходи до класифікації» [4] охарактеризовано зміст

поняття «міждержавне співробітництво» як невід'ємної складової частини відносин між державами й виокремлено основні види міждержавних відносин.

Вивченням історичних чинників та передумов займалися такі вчені, як О. В. Набока («Політика США в Східній Азії в 30-70-х рр. 19 ст.») [5], А. Г. Буравкова («Американсько-китайські відносини в постбіполярну епоху: глобальний і регіональний вимір») [6], Л. А. Вовчук, І. С. Погорелова, О. В. Шевчук «Зовнішня політика країн АТР (1945–2000 рр.)» [7], Н. Д. Городня («Еволюція американсько-китайських відносин в перше пост-біполярне десятиліття») [8], («Динаміка американсько-китайських відносин в кінці 20–21 ст. як свідчення нової ролі Китаю у міжнародній системі») [9].

Вагомий внесок у дослідженні соціально-економічних чинників і передумов кризь призму історії здійснив науковець Д. Ванг у своїй роботі «Американсько-китайська торгівля, 1971–2012: погляд на американсько-китайські відносини» [10].

Особливості сучасного стану американсько-китайських відносин розглянуто в працях Б. Ліпперт, Ф. Пертес «Стратегічне суперництво між США та Китаєм» [11], статті Х. Яфея «Американсько-китайські відносини: від суперників, що співпрацюють, до конкуруючих суперників» [12]. Серед вітчизняних науковців вивченням цього питання займалися Т. І. Сергієнко («Особливості сучасної політики КНР на міжнародній арені») [13], М. В. Андрощук («Відносини США та Китаю на сучасному етапі (торгівельно-економічний аспект)» [14], Є.О. Левитська-Доба «Концептуальні основи політики США по відношенню до Китаю на сучасному етапі») [15], («Політика США та КНР в Азійсько-Тихоокеанському регіоні») [16], І. Г. Вишневська [17].

Наявність значної кількості праць із теми американсько-китайських відносин підтверджує необхідність й актуальність проведення дослідження на тему впливу історії на формування американсько-китайських відносин, адже це дасть змогу краще зрозуміти сучасні відносини США й КНР, а також спрогнозувати їх розвиток.

Мета статті – комплексне вивчення та обґрунтування особливостей формування американсько-китайських відносин крізь призму історії; аналіз трансформації відносин на кожному етапі; дослідження основних чинників, національних інтересів та зовнішніх факторів, що мали вплив на цей процес.

Методика дослідження. Необхідною умовою під час написання цієї наукової статті було використання тієї групи методів, завдяки котрим

можна дослідити поставлене завдання. Саме тому застосовано такі методи, як системний підхід, історичний, статистичний, івент- та контентаналіз, метод вивчення документів.

Системний підхід – дослідницький підхід, який застосовують для розгляду об'єктів, що мають багато взаємозалежних елементів та є сукупністю і відносин, і зв'язків між ними, а головне завдання цього підходу – виявити компоненти зв'язку процесу чи явища, основні фактори, оцінити роль та місце системи в системі інших явищ тощо. Цей метод був важливим, оскільки сучасні міждержавні відносини є складною системою, що характеризується великою кількістю взаємозв'язків між двома державами. Завдяки йому вдалося розглянути основні чинники та передумови формування американсько-китайських відносин на різних етапах їх реалізації.

Історичний метод – це спосіб дослідження виникнення, формування й розвитку процесів та подій у хронологічній послідовності з метою виявлення зв'язку між минулим, теперішнім і майбутнім у вигляді закономірностей та суперечностей [18]. Цей метод використано для встановлення причинно-наслідкових зв'язків, пов'язаних зі становленням американсько-китайських відносин, які пройшли довгий шлях формування. Із його допомогою виокремлено п'ять історичних етапів формування американсько-китайських відносин та проаналізовано історичні чинники й передумови, які вплинули на цей процес.

Івент-аналіз – це кількісний метод дослідження конкретних соціально-політичних подій: вибори, виступи, акції, воєнні чи міжнародні конфлікти, масові демонстрації тощо. Головними джерелами інформації в івентаналізі є повідомлення ЗМІ, заяви політичних лідерів або виступи державних діячів. Завдяки йому, проаналізовано важливі історичні події в американсько-китайських відносинах, наприклад Громадянська війна в Китаї, Корейська війна, офіційні візити перших глав держав і й ін. На сучасному етапі проаналізовано прихід до влади Трампа, Байдена, Сі Цзіньпіна, торговельну війну, заяви Трампа, Байдена, Помпео тощо, що мало важливе значення для проведення цього наукового дослідження.

Контент-аналіз – це метод збору даних про явище або процес із метою оцінки результату цих даних і прогнозування на їх основі дій акторів. Цей метод застосовують під час аналізу документів, статей, книг, виступів тощо та для визначення ставлення ЗМІ до певних подій чи діячів. Цей метод був важливий для аналізу ставлення американських і китайських ЗМІ до різноманіття важливих подій, серед яких – коронавірус, збиття китайської повітряної кулі тощо.

Метод вивчення документів – це сукупність процедур та прийомів, які використовують для отримання первинної інформації під час аналізу джерел інформації у вигляді документів. Завдяки цьому методу, вивчено основні документи, які містять стратегію Сполучених Штатів Америки, а саме такі, як «Стратегія національної безпеки 2010 р.», «Стратегія національної безпеки 2015 р.», «Стратегія національної безпеки 2018 р.», «Стратегія військово-морської взаємодії для 21 століття» CS-21R та CS-21, а також доповіді Міністерства оборони США «Доповідь щодо військової могутності Китайської Народної Республіки», «Огляд ядерної політики» й «Військова могутність КНР». Крім того, цей метод застосовано для вивчення китайських документів і з'ясування основних концепцій їхньої стратегії: «п'ять принципів мирного існування», «Один пояс – один шлях», «гармонійний світ».

Статистичний метод – це сукупність прийомів і засобів, які використовують для збирання, обробки та аналізу інформації за допомогою загальнодоступних цифрових даних. Цей метод був важливим для дослідження як економічних, так і торгових відносин між США та КНР. Завдяки його застосуванню визначено їх історичних вплив на міждержавні відносини обох країн.

2. РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Формування та трансформація американсько-китайських відносин. Відносини США та КНР пройшли досить тривалий процес розвитку, що охоплює декілька століть стосунків. Першим неофіційним задокументованим початком відносин між країнами вважається торгова подорож американського корабля «Імператриця Китаю Філадельфійського фінансиста» в 1784 р. з метою налагодження прямої торгівлі між США й Китаєм. Офіційним представником зі сторони США був Семюель Шоу, перший американський консул у Китаї, який працював із 1786 до 1794 р. Попри це, він ніколи не був визнаний китайською владою як офіційний представник США, тому наступні 60 років відносини між країнами були комерційними й відбувалися на рівні приватних осіб [19]. Загалом, історію формування офіційних американсько-китайських відносин можна розділити на п'ять ключових етапів:

- I етап (1844–1912 рр.) – офіційне становлення відносин. США намагаються знайти нові ринки збуту, а Китай – відновитися після опіумних війн;

- II етап (1912–1949 рр.) – занепад Китаю. Падіння Китайської імперії та початок Китайської громадянської війни, у якій США підтримали Гоміндан на противагу комуністам;
- III етап (1949–1969 рр.) – становлення КНР. Під час Холодної війни США сприймали КНР як комуністичну загрозу та союзника Радянського Союзу;
- IV етап (1969–2012 рр.) – нормалізація відносин. США успішно використали погіршення відносин Китаю з Радянським Союзом, для налагодження зв'язків із КНР;
- V етап (2012 р. – сучасність) – конкуренція за вплив у світі. США та КНР поступово вбачають один одного як конкурентів і конфліктують у різних сферах та регіонах.

Найважливіші відомості й події на кожному історичному етапі формування американсько-китайських відносин представлені в табл. 1.

Таблиця 1

Етапи формування американсько-китайських відносин*

Етап	Держава	Важливі події та особливості	Відносини
1	2	3	4
I 1844–1912 рр.	США, Китайська імперія	Опіумні війни (1839–1860 рр.) Американсько-китайський договір Бурлінгейма-Сьюарда (1868 р.)	Торгові партнери
II 1912–1949 рр.	США, Китайська республіка	Китайська громадянська війна (1927–1950 рр.) Японсько-китайська війна (1937–1945 рр.) Друга світова війна (1939–1945 рр.)	Союзники
III 1949–1969 рр.	США, КНР	Корейська війна (1950–1953 рр.) Тайванська криза (1954–1955 рр.)	Вороги

Закінчення таблиці 1

1	2	3	4
		Конфлікт на острові Даманський (1969 р.)	
IV 1969–2012 рр.	США, КНР	Візит Ніксона (1972 р.) Смерть Мао Цзедуна (1976 р.) Джиммі Картер офіційно визнав КНР (1979 р.)	Партнери
V 2012–2025 рр.	США, КНР	Адміністрація Обама (2009–2017 рр.) Політика Сі Цзіньпіна (2012 р. – сучасність) Перша адміністрація Трампа (2017–2021 рр.) Адміністрація Байдена (2021–2025 рр.)	Конкуренти

**Складено й розроблено авторами самостійно.*

Початком становлення відносин між США та Китаєм вважається середина XIX ст. На той час Китай являв собою країну з монархічною формою правління династії Цін, які правили на території Китаю з 1636 до 1912 рр. Головною причиною встановлення відносин між цими державами стала поразка Імперії Цін в опіумних війнах Великій Британії та Французькій імперії. Після поразки Китай перестав проводити ізоляціоністську політику, відкрився світу й став джерелом дешевої робочої сили для США, тому в 1844 р. держави офіційно визнали одне одного, коли Надзвичайний та Повноважний міністр США Калєб Кушинг вручив вірчі грамоти китайській владі в Макао й зустрівся з офіційним представником Китайської імперії. У цей же рік встановлено також дипломатичні відносини між країнами, адже Калєб Кушинг уклав договір Ванся, завдяки чому США зберегли дипломатичне представництво в Китаї. У 1868 р. Китай та США підписали договір Бурлінгейма-Сьюарда, угоду про торгівлю й вільну міграцію [5, с. 157].

Другий етап починається з падіння династії Цін під час Сінхайської революції (1911–1912 рр.), у результаті чого створено Китайську

Республіку спочатку на чолі з Юань Шикаєм, а пізніше – Гомінданом, політичною націоналістичною партією, яка правила на території Китаю з 1927 по 1949 рр. США зберігали дружні відносини з новою владою Китаю й навіть були готові визнати Юань Шикая новим імператором Китаю, але після вторгнення Японії в Китай та втрати влади Шикаєм, у 1927 р. в Китаї починається громадянська війна, у якій США підтримували Гоміндан на противагу китайським комуністам [7, с. 25]. Після завершення війни офіційно в 1949 р. китайські комуністи встановили контроль над усім Китаєм. Водночас армія Гоміндана відступила на Тайвань, острів у Східній Азії, де, попри поразку, продовжували боротьбу за підтримки США.

У 1949 р. лідер китайської комуністичної партії Мао Цзедун оголошує про створення Китайської Народної Республіки. Саме з цього часу починається третій етап відносин між США та Китаєм. Через підтримку КНР Радянським Союзом і визнання Тайваню Сполученими Штатами Америки як єдиної легальної влади Китаю відносини між обома країнами були загострені та обмежені [19]. У результаті це загострення призвело до протистояння США й КНР у Корейській війні та Тайванських криз. Корейська війна, збройний конфлікт між Корейською Народно-Демократичною Республікою, яку підтримували Китай і Радянський Союз, та Корейською Республікою, чії союзники були США й ООН, стала першим місцем військового протистояння КНР та США [7, с. 21]. По закінченню війни підписано договір про припинення вогню між Північною та Південною Кореєю, закріплення лінії фронту за 38-ю паралеллю й створення демілітаризованої зони. На сьогодні цей конфлікт заморожений.

Наступним переломним моментом для відносин обох держав став китайсько-радянський конфлікт на острові Даманський у 1969 р., із якого починається чотири етап американсько-китайських відносин. Через погіршення відносин між Китаєм та Радянським Союзом, із яким США ворогували, та враховуючи економічний потенціал Китаю, офіційний Вашингтон вирішує скористатися ситуацією [7, с. 39]. Найвідомішою спробою нормалізації відносин стала дипломатія пінг-понгу, коли в 1971 р. в Китай запрошено американську команду по пінг-понгу, а пізніше здійснено таємну подорож державного секретаря США Генрі Кіссінджера [20]. Завдяки цьому в 1972 р. відбувся перший офіційний візит найвищого рівня президента США Річарда Ніксона до Китаю, де він погодився зі спільним «Шанхайським комюніке», у якому обидві країни зобов'язалися працювати над повною нормалізацією дипломатичних відносин, тому США відкрили офіс зв'язку в Пекіні, а КНР створила аналогічний офіс у Вашингтоні, округ Колумбія. А вже 1979 р. Президент США Джиммі Картер офіційно визнав КНР і підтримав політику одного Китаю. В еру Рональда Рейгана (1981–

1989 рр.) цю політику було продовжено, хоча США надали певні гарантії Тайваню. У часи президента Клінтона підписано акт про американсько-китайські відносини 2000 р. з метою покращення економічних відносин між країнами [8, с. 9]. А вже у 2010 р. Китай став другою найбільшою економікою світу після США.

У 2012 р. до влади в КНР приходить Сі Цзіньпін, а майже 70 % членів основних керівних органів країни – Постійний комітет Політбюро, Центральну військову комісію та Державну раду – замінено. Саме з цієї події почався п'ятий етап американсько-китайських відносин. Новий глава держави Сі Цзіньпін кардинально змінив внутрішню й зовнішню політику країни. Усередині Китаю почали відміняти ліберальні та капіталістичні реформи попередніх глав й урядів китайської влади, а зовнішня політика стала агресивнішою та ставила на меті зростання впливу Китаю у світі. Звісно, такі зміни посилили напругу у відносинах США та КНР, особливо після змін у китайській політиці експорту рідкоземельних металів, що вплинуло на економічну ситуацію багатьох країн.

Попри це, у часи правління адміністрації Барака Обама Китаю особливу увагу приділяли ролі важливого партнера й регіонального лідера в Азійському регіоні [6, с. 84–85]. США та КНР почали співпрацювати в багатьох галузях, уключаючи кліматичні зміни, ядерне озброєння Північної Кореї, боротьба з тероризмом. А у 2013 р. на «саміті без рукавів» у Каліфорнії Барак Обама та Сі Цзіньпін започаткували нову модель американсько-китайських відносин як лідерів на міжнародній арені.

Ситуація кардинально змінилась у 2017 р. з приходом до влади першої адміністрації Дональда Трампа, який почав розглядати Китай як основного конкурента США у світі, тому, попри підтримку Трампом політики одного Китаю, у 2018 р. США ввели різкі мита на китайський імпорт, розпочавши таким чином торговельну війну між країнами [1; 12]. Крім економічного тиску, адміністрація Трампа здійснювала також політичний тиск. Наприклад, у тому самому році Дональд Трамп підписав Закон Гонконгу про права людей та демократію, який підтримував протести в Гонконзі. У 2020 р. почалося пом'якшення конфронтації між країнами, коли Дональд Трамп і віцепрем'єр Китаю Лю Хе підписали торговельну угоду, що зменшила деякі тарифи США на китайський імпорт і зобов'язало Китай купити американські товари посилити захист інтелектуальної власності. Державний секретар США Майк Помпео виступив із промовою «Комуністичний Китай і майбутнє вільного світу», де заявив, що ера взаємодії з Комуністичною партією Китаю закінчилася, засудив її несправедливу торговельну практику, крадіжку інтелектуальної

власності, порушення прав людини в Гонконзі та агресивні дії в Східному й Південно-Китайському морях [20].

У 2021 р. офіційно новим президентом США став демократ Джозеф Робінетт Байден-молодший. Новий президент продовжив політику Дональда Трампа у відносинах із КНР. Адміністрація Джо Байдена підтвердила заяви Майка Помпео щодо утисків уйгурів у регіоні Сіньцзян і ввела заборону на весь імпорту з цього регіону. Крім того, Джо Байден зберіг тарифи на китайський імпорту та всі інші жорсткі заходи проти Китаю, а у своїй першій промові перед Конгресом наголосив на важливості збільшення інвестицій в інфраструктуру та технології США, щоб конкурувати з Китаєм. Головною відмінністю між політикою Трампа й Байдена стало залучення останнім американських союзників для протидії Китаю. Завдяки цьому, у червні 2021 р. військовий блок НАТО оголосив Китай «викликом безпеці», що є першим випадком, коли в альянсі згадували загрози з боку Китаю. Державний секретар Ентоні Блінкен виступив із промовою, де назвав Китай «найсерйознішим довгостроковим викликом міжнародному порядку» та протиставив авторитаризм Китаю зобов'язанням США просувати демократію у світі. Офіційний Пекін засудив цей виступ.

У 2022 р. відбулося погіршення відносин між США та КНР, воно досягло піку на сучасному етапі через візит спікера Палати представників США Ненсі Пелосі на Тайвань, який Китай не визнає. У результаті Пекін призупинив американсько-китайські кліматичні переговори, відключив військові канали зв'язку високого рівня та наклав санкції на Пелосі. Також КНР провели бойові навчання навколо острова. Попри спроби нормалізувати відносини, 2023 р. Президент США Джо Байден наказав ВПС США збити китайську повітряну кулю біля узбережжя США, яка шпигувала за військовими об'єктами, Китай усе заперечив.

Економічні чинники завжди відігравали рушійну силу в американсько-китайських відносинах, цікавими є торговельні відносини між державами. Їх історичних розвиток зазначений у таблиці 2.

Перший етап тривав із 1971 до 1980 рр. Це десятиліття запам'яталося швидким інституційним будівництвом і зняттям торгових бар'єрів між США та КНР. Почалося все з офіційного візиту Річарда Ніксона до КНР, адже Ніксон скасував торгове ембарго щодо КНР, яке діяло з 1950 р. Крім того, дозволено експорт не стратегічних товарів до КНР, а вже 1980 р. Конгрес прийняв торговельну угоду про надання КНР статусу країни найбільшого сприяння, що звільнило китайський експорт до США від високих тарифних ставок.

Наступний етап тривав протягом 1980–1990-х рр. У ці роки відбулася нормалізація політичних відносин між країнами та економічні реформи в

Таблиця 2

**Етапи формування американсько-китайських
економічних відносин***

Етап		Особливості	ВВП	
I	1971	Китайська інституційна розбудова.	1,164 трлн	99,8 млрд
	1980	Зняття торгових бар'єрів між країнами.	2,857 трлн	191,1 млрд
II	1980	Перша хвиля реформ. Поява Китаю у світовій економіці.	2,857 трлн	191,1 млрд
	1990		5,963 трлн	360,9 млрд
III	1990	Погіршення іміджу Китаю. Друга хвиля реформ.	5,963 трлн	360,9 млрд
	2001		10,58 трлн	1,339 трлн
IV	2001	Співпраця в та поза СОТ. Китай – друга економіка світу.	10,58 трлн	1,339 трлн
	2012		16,25 трлн	8,532 трлн

**Складено й розроблено авторами самостійно на основі: [6; 9; 12; 13].*

Китаї, що прискорило збільшення обсягу торгівлі. Важливими чинниками китайського зростання стало відкриття Китаю зовнішньому світу, створення спеціальних економічних зон у провінціях Гуандун і Фуцзянь, використання впливу торговельної влади Гонконгу для залучення інвестицій, зменшення урядових податків і контролю, пріоритет на збільшення експорту й прибутків. Отже, на 1985 р. США стали найбільшим інвестором у Китаї з активами близько 3 млрд дол. на рік. На китайський ринок увійшло безліч американських компаній. У 1986 р. вперше зафіксовано дефіцит торгового балансу – 1,67 млрд дол. США. Саме цей період вважають часом появи Китаю у світовій економіці, адже зовнішня торгівля Китаю потроїлася з 20,6 млрд у 1978 р. до 60,2 млрд дол. США в 1985 р. [10].

Третій етап із 1990 по 2001 рр. був періодом ускладнення відносин між державами через низку критичних подій, особливо події на площі Тяньаньмень 1989 р., що погіршило імідж Китаю у світі [20]. У результаті Президент США Буш наказав переглянути всі аспекти двосторонніх

відносин із КНР. На початку 1992 р. Ден Сяопін здійснив «Південний тур» усіма спеціальними економічними зонами Китаю, що пришвидшило перехід Китаю до ринково-орієнтованої економіки. Почався другий етап економічних реформ на чолі з Цзян Цземінем і Чжу Жунцзі, які реформували банківську систему, систему оподаткування та корпоративного управління. Крім того, Китай продовжив вихід на світові ринки завдяки членству в СОТ, що встановило новий порядок в економіці, орієнтованій на експорт в американсько-китайських відносинах.

Протягом четвертого етапу американсько-китайські відносини розширилися на всіх рівнях, особливо економічному. Для китайського уряду двостороння торгівля та іноземні інвестиції були вирішальними для модернізації Китаю та покращення міжнародного статусу. У той час, як для США посилення торгівлі піддавало економічну діяльність із Китаєм, уключаючи торгівлю, інвестиції й фінанси, національній безпеці та моральним обмеженням. Незважаючи на це, обидва уряди підкреслювали свою економічну співпрацю та взаємну вигоду. Обидві країни стали найбільшими торговими партнерами одна для одної. Китай став найбільшим іноземним власником казначейських зобов'язань США, що дає змогу державі підтримувати величезний дефіцит бюджету. У 2010 р. Китай став другою економікою світу, а 2012 р. – найбільшою торговою державою у світі – 3,87 трлн дол. США.

Протягом усього часу американсько-китайських відносин США притримувались у своїй відносинах із Китаєм стратегії стримування та залучення. Політика стримування – комплекс заходів, спрямованих на запобігання прямій агресії чи іншим формам експансії однієї держави стосовно іншої; відкрита демонстрація наслідків для агресора [17, с. 153]. Політика залучення – концептуально інтеграція держави в міжнародну політику. США використовували стримування для послаблення зростаючої військової потужності Китаю, а залучення – для розв'язання глобальних проблем як підтримку безпеки в Східній Азії та отримання вигоди від торговельно-економічних зв'язків із Китаєм [15].

Натомість Китайська стратегія зовнішніх відносин будується на засадах китаєцентризму, тобто перш за все інтереси Китаю, та на сучасному етапі з'явилася політика багатополарності, метою якої є послаблення впливу США. Головна ідея полягає в послідовності й адаптивності зовнішньої політики Китаю до сучасних реалій, через такі елементи геостратегії, як «політика залучення», багатостороння дипломатія, методи превентивної політики, відхід від політики неприєднання до альянсів заради досягнення таких інтересів: збереження правлячої партії, збереження національної

єдності, сталий економічний розвиток, розвиток стабільних відносин із сусідами, розширення морської могутності, поглиблення співробітництва з країнами, що розвиваються [13; 16]. Найбільша ціль сучасної влади Китаю – повернення колишніх історичних територій. Як помітно зі стратегій країни, використовують ідеї союзницьких відносин у вигляді альянсів, наприклад США-Японія-Південна Корея або Китай-Північна Корея-Пакистан, для захисту своїх інтересів в Азії. Іншим вагомим інструментом стало створення міжнародних організацій або залучення до вже наявних [11].

3. ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Ураховуючи особливості американсько-китайських відносин у сучасній системі міжнародних відносин, можемо стверджувати, що історія довготривалих і насичених взаємодій між цими державами має величезну теоретичну цінність.

На основі проведених наукових досліджень пропонується історію формування американсько-китайських відносин розділити на такі п'ять етапів. I етап (1844–1912 рр.) – офіційне становлення відносин між державами, яке характеризується взаємовигідною спробою покращити міжнародне становище для обох і приділенням уваги торговельним аспектам відносин. II етап (1912–1949 рр.) – занепад Китаю, викликаний через Сінхайську революцію, падіння династії Цін, громадянської війни та вторгнення Японії. Цей етап характеризується спробами США підтримати сили Гоміндану, проте через їх поразку почалося правління китайського комуністичного режиму. III етап (1949–1969 рр.) – становлення КНР, що характерно призвело до протистояння зі США, адже в часи Холодної війни комунізм став найбільшою загрозою капіталістичного світу. Крім того, підтримка американцями Тайваню та союзницькі відносини Китаю й Радянського Союзу підсилювали ворожість між державами. IV етап (1969–2012 рр.) – нормалізація відносин. Із часом китайсько-радянські відносини погіршувалися й ставали все більш ворожими, чим вирішили скористатися США. Завдяки дипломатії, американцям удалося перехопити важливого союзника свого ворога та утворити перспективні партнерські стосунки з Китаєм. V етап (2012–2025 рр.) – конкуренція за вплив у світі, адже США досягли піку могутності й поступово її втрачають, а КНР близькі до статусу наступника.

Також автори наукового дослідження визначили чотири основні етапи формування американсько-китайських економічних відносин і

пропонують розглядати роль США в піднесенні сучасного Китаю як ключову та таку, що завжди відігравала вирішальну роль в американсько-китайських відносинах. Крім того, ураховуючи історичну трансформацію цих відносин, прогнозуємо подальше їх погіршення до відкритої ворожості, у той час як нормалізація можлива лише за наявності спільного ворога або послаблення однієї зі сторін до стану, коли вона не може загрожувати національним інтересам іншої.

Перспективним вважається дослідження зростання США та КНР як глобальних гравців і їх порівняння, через подібність розвитку, а також об'єктивний аналіз спільного й відмінного в ідеологіях, цінностях, інтересах, їх зміна під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Мальський, М. З., Мацяк М. М. (2011). *Теорія міжнародних відносин*. Київ: Знання.
2. Вірковська, А. А. (2011). Міжнародне співробітництво як основа зовнішньоторговельної діяльності країни. *Галицький економічний вісник*, 3(32), 41–45. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/10936> (дата звернення: 17.01.2025).
3. Paulo, S. (2014). International Cooperation and Development: A Conceptual Overview. *SSRN Electronic Journal*. URL: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2430206>
4. Седляр, Ю. О., Кравченко Н. В. (2017). Міждержавне співробітництво: концептуальні засади дослідження та підходи до класифікації. *S.P.A.C.E. Society, Politics, Administration in Central Europe*, 3, 72–76. URL: <http://hdl.handle.net/11300/7902> (дата звернення: 17.01.2025).
5. Набока О. В. (2016). Політика США в Східній Азії в 30–70-х рр. XIX ст. Ужгород: Вид-во. «Гражда».
6. Буравкова, А. Г. (2013). Американсько-китайські відносини в постбіполярну епоху: глобальний і регіональний вимір. *Політичний менеджмент*, 59, 154–166. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0000516392> (дата звернення: 17.01.2025).
7. Шевчук, О. В., Вовчук Л. А., Погорелова І. С. (2016). Зовнішня політика країн АТР (1945–2000-і рр.). Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили.
8. Городня, Н. Д. (2011). Еволюція американсько-китайських відносин в перше постбіполярне десятиліття. *Вісник Київського національного ін-ту ім. Т. Шевченка. Історія*, 108, 7–10. URL: <https://elibrary.ivinas.gov.ua/id/eprint/661> (дата звернення: 17.01.2025).
9. Городня, Н. Д. (2019). Динаміка американсько-китайських відносин в кінці 20–21 ст. як свідчення нової ролі Китаю у міжнародній системі. *Україна – Китай – 25 років співробітництва: результати та перспективи* (74–97). Київ: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України».
10. Wang, D. (2013). U.S.-China Trade, 1971–2012: Insights into the U.S.-China Relationship. *The Asia-Pacific Journal: Japan Focus*, 24(4), 15. URL: <https://apjff.org/2013/11/24/dong-wang/3958/article> (accessed on 17.01.2025).
11. Lippert, B., Perthes, V. (2020). Strategic Rivalry between United States and China.

German Institute for International and Security Affairs. doi:10.18449/2020RP04

12. US-China Relations: From Cooperating Rivals to Competing Rivals. URL: <https://thediplomat.com/2018/08/us-china-relations-from-cooperating-rivals-to-competing-rivals/> (accessed on 15.01.2025).

13. Сергієнко, Т. (2023). Особливості сучасної політики КНР на міжнародній арені. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. *Політичні науки та публічне управління*, 3(63), 106–112. [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-3\(63\)-14](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-3(63)-14)

14. Андросук, М. В. (2020). Відносини США та Китаю на сучасному етапі (торгівельно-економічний аспект). *Наукові записки студентів та аспірантів. Серія «Міжнародні відносини»*, 5, 106–111. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/8268/1/12.pdf> (дата звернення: 17.01.2025).

15. Левитська-Доба, Є. О. (2020). Концептуальні основи політики США по відношенню до Китаю на сучасному етапі. *Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії. Міжнародні відносини*, 8, 17–29. <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2020-02-17-29>

16. Левитська-Доба, Є. О. (2021) Політика США та КНР в Азійсько-Тихоокеанському регіоні: дис. ... канд. політ. наук: 23.00.04. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича.

17. Вишнеvsька, І. Г. (2014). Категоріально-понятійний апарат стратегії стримування та залучення в американсько-китайських відносинах. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*, 120(1), 151–161.

18. Гончарук, Т. В. (Ред.) (2014). Основи наукових досліджень. Тернопіль: Крок. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/4874> (дата звернення: 17.01.2025).

19. A Guide to the United States' History of Recognition, Diplomatic, and Consular Relations, by Country, since 1776: China. URL: <https://history.state.gov/countries/china> (accessed on 17.01.2025).

20. Timeline: U.S. China Relations. URL: <https://surl.li/grhqz> (accessed on: 17.01.2025).

REFERENCES

1. Malskyi, M. Z., Matsiakh, M. M. (2011). *Theory of international relations*. Kyiv: Znannia (in Ukrainian).

2. Virkovska, A. A. (2011). International cooperation as the basis of the country's foreign trade activity. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk*, 3(32), 41–45. URL: <http://dspace.tneu.edu.ua/handle/316497/10936> (data zvernennia: 17.01.2025) (in Ukrainian).

3. Paulo, S. (2014). International Cooperation and Development: A Conceptual Overview. *SSRN Electronic Journal*. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2430206> (in English).

4. Sedliar, Yu. O., Kravchenko N. V. (2017). Interstate cooperation: conceptual foundations of research and approaches to classification. *S.P.A.C.E. Society, Politics, Administration in Central Europe*, 3, 72–76. URL: <http://hdl.handle.net/11300/7902> (data zvernennia: 17.01.2025) (in Ukrainian).

5. Naboka, O. V. (2016). US Policy in East Asia in the 1930s–1970s. Uzhhorod: Vyd-vo «Grazhda» (in Ukrainian).

6. Buravkova, A. H. (2013). American-Chinese relations in the post-bipolar era: global and regional dimensions. *Politychnyi menedzhment*, 59, 154–166. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0000516392> (data zvernennia: 17.01.2025) (in Ukrainian).
7. Shevchuk, O. V., Vovchuk, L. A., Pohorielova, I. S. (2016). Foreign policy of the APR countries (1945-2000s). Mykolaiv: Vyd-vo ChDU im. Petra Mohyly (in Ukrainian).
8. Horodnia, N. D. (2011). The Evolution of American-Chinese Relations in the First Post-Bipolar Decade. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho in-t im. T. Shevchenka. Istorii*, 108, 7–10. URL: <https://elibrary.ivinas.gov.ua/id/eprint/661> (data zvernennia: 17.01.2025) (in Ukrainian).
9. Horodnia, N. D. (2019). Dynamics of US-China relations in the late 20th-21st centuries as evidence of China's new role in the international system. *Ukraina – Kytai – 25 rokiv spivrobitnytstva: rezultaty ta perspektyvy* (74–97). Kyiv: DU «Instytut vsesvitnoi istorii NAN Ukrainy» (in Ukrainian).
10. Wang, D. (2013). U.S.-China Trade, 1971–2012: Insights into the U.S.-China Relationship. *The Asia-Pacific Journal: Japan Focus*, 24(4), 15. URL: <https://apjff.org/2013/11/24/dong-wang/3958/article> (accessed on 17.01.2025) (in English).
11. Lippert, B., Perthes, V. (2020). Strategic Rivalry between United States and China. *German Institute for International and Security Affairs*. doi:10.18449/2020RP04 (in English).
12. US-China Relations: From Cooperating Rivals to Competing Rivals. URL: <https://thediplomat.com/2018/08/us-china-relations-from-cooperating-rivals-to-competing-rivals/> (accessed on 15.01.2025) (in English).
13. Serhiienko, T. (2023). Peculiarities of the modern policy of the PRC in the international arena. *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi Akad. upravlinnia personalom. Politychni nauky ta publichne upravlinnia*, 3(63), 106–112. [https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-3\(63\)-14](https://doi.org/10.32689/2523-4625-2022-3(63)-14) (in Ukrainian).
14. Androshchuk, M. V. (2020). US-China relations at the present stage (trade and economic aspect). *Naukovi zapysky studentiv ta aspirantiv. Serii «Mizhnarodni vidnosyny»*, 5, 106–111. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/id/eprint/8268/1/12.pdf> (data zvernennia: 17.01.2025) (in Ukrainian).
15. Levytska-Doba, Ye. O. (2020). Conceptual foundations of US policy towards China at the present stage. *Mizhnarodni vidnosyny, suspilni komunikatsii ta rehionalni studii. Mizhnar. vidnosyny*, 8, 17–29. <https://doi.org/10.29038/2524-2679-2020-02-17-29> (in Ukrainian).
16. Levytska-Doba, Ye. O. (2021). US and Chinese Politics in the Asia-Pacific Region. Chernivtsi: Chernivetskyi nats. un-t im. Yu. Fedkovycha: dys. ... kand. polit. nauk: 23.00.04 (in Ukrainian).
17. Vyshnevskaya, I. H. (2014). Categorical and conceptual apparatus of the strategy of deterrence and engagement in US-Chinese relations. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*, 120(1), 151–161 (in Ukrainian).
18. Honcharuk, T. V. (Red.) (2014). Fundamentals of scientific research. Ternopil: Krok. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/4874> (data zvernennia: 17.01.2025) (in Ukrainian).
19. A Guide to the United States History of Recognition, Diplomatic, and Consular Relations, by Country, since 1776: China. URL: <https://history.state.gov/countries/china> (accessed on 17.01.2025) (in English).

20. Timeline: U.S. China Relations. URL: <https://surl.li/grhquz> (accessed on 17.01.2025) (in English).

Матеріал надійшов до редакції 06.02.2025 р.

УДК 327.7:061.1ЄС-021.64:335.48(477:470)"2014/..."

Наталія Карпчук,

доктор політичних наук, професор кафедри міжнародних комунікацій
та політичного аналізу,

Волинський національний університет імені Лесі Українки,

Natalia.karpchuk@vnu.edu.ua

ORCID ID: 0000-0002-9998-9538

DOI 10.29038/2524-2679-2025-01-164-180

ВПЛИВ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ПОТЕНЦІЙНЕ ГЛОБАЛЬНЕ ЛІДЕРСТВО ЄС¹

Європейський Союз лідирує в питаннях, що стосуються захисту прав людини, захисту довкілля, гуманітарної допомоги. Із часу заснування, Європейська Спільнота нарощувала свою акторність у міжнародній системі, хоча політична й безпекова складові частини зовнішньої діяльності Союзу залишаються проблематичними. Однак виклики ХХІ ст., з одного боку, ставлять перешкоди на шляху ЄС до глобального актора, з іншого – дають можливість розвивати потенціал для посилення позицій ЄС на міжнародній арені. Агресія РФ проти України й нова політика Президента США Д. Трампа спонукають ЄС переосмислити безпековий компонент своєї зовнішньої та внутрішньої політики. У статті досліджено питання, як/чи війна РФ проти України активізувала ЄС для посилення своєї ролі не лише як регіонального, але і як глобального актора.

¹Статтю підготовлено в межах проєктів «Протидія ЄС зовнішньому інформаційному маніпулюванню та втручанню» програми ERASMUS+ напряму Модуль Жана Моне (№ 101172342 ERASMUS-JMO-2024-MODULE) та «Європейська інтеграція для громад в контексті вступу України до ЄС» (№ 101175264 ERASMUS-JMO-2024-MODULE).